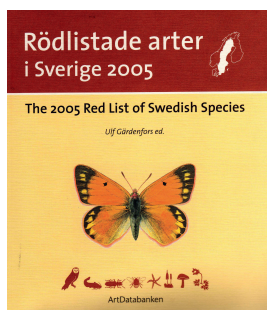
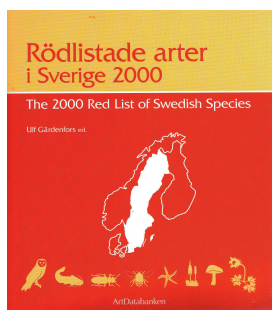
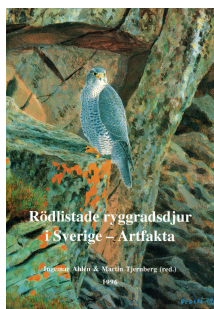

Ny svensk rödlista 2015

SÖREN SVENSSON

Rödlistningen har i Sverige en historia som för ryggradsdjuren sträcker sig tillbaka till 1975, då Ingemar Ahlén lade fram ett preliminärt förslag till svensk rödlista för de landlevande ryggradsdjuren i Sveriges Naturs Årsbok. Ingemar Ahlén var sedan en central person i rödlistningsarbetet fram till publiceringen av 1996 års lista i boken *Rödlistade ryggradsdjur i Sverige – Artfakta*, som han redigerade tillsammans med Martin Tjernberg. Den senare tog sedan över arbetet och är fortfarande inför kommande rödlista den som samordnar arbetet med de landlevande ryggradsdjuren. Förutom själva rödlistan blev de så kallade artfaktabladen viktiga och en ny bok med dessa blad samlade utkom 2007 som komplement till 2005 års rödlista. Numera uppdateras artfaktabladen fortlöpande och finns på ArtDatabankens hemsida <http://www.slu.se/artdatabanken/>. Den svenska rödlistan har under åren successivt anpassats till IUCNs regler och i de senaste listorna har man med bara smärre avvikelser följt de internationella principerna.

Ny rödlista 2015

Den 2–3 september 2013 hölls ett startseminarium för nästa rödlista på SLU i Uppsala med närvaro från de olika expertkommittéerna. Tidsplanen är att kommittéerna skall vara klara med sina preliminära bedömningar våren 2014 och efter att ArtDatabanken granskat och sammanställt dessa rekomen-

dationer läggs ett förslag till rödlista ut på ArtDatabankens hemsida i juni–juli 2014. I oktober samma år skall alla bedömningar vara spikade och i april 2015, efter att ha fastställts av naturvårdsverket, skall den slutliga listan publiceras. Denna gång blir förmodligen den fullständiga versionen publicerad enbart elektroniskt. Möjligen kommer det också en tryckt kortversion.

Vertebratkommittén

Vertebratkommittén (exklusive fiskar) leds av Martin Tjernberg. Övriga i kommittén är Ingemar Ahlén, Åke Andersson, Claes Andréén, Henrik Andréén, Mats O.G. Eriksson, Sven G. Nilsson och Sören Svensson.

Inga ändringar av kriterierna

Manualen för hur rödlistningen skall gå till är i allt väsentligt densamma som för rödlistorna 2005 och 2010. Endast ett litet antal förtydliganden har tillkommit. Det innebär att om en art 2015 kommer att flyttas från en kategori till en annan beror det på en faktisk förändring av hotbilden eller bättre kunskap om arten, inte på att bedömningen grundat sig på nya regler. Arterna i rödlistan kommer liksom tidigare att vara uppdelade i tre stora grupper. Den största gruppen är den som har beteckningen LC (Least Concern, *Livskraftig* på svenska). Alla

fåglar även i denna grupp kommer att bedömas för att avgöra om de kan stå kvar. Den näst största gruppen är den som utgörs av kategorin NT (Near Threatened, *Nära hotad*). Arterna i denna grupp ligger i ett slags vänteläge mellan de hotade och de icke rödlistade och kräver därför särskilt ingående granskning för att avgöra om någon skall flyttas upp till de hotade eller ner till de livskraftiga. De minsta grupperna utgörs av de hotade arterna med de tre kategorierna CR (Critically Endangered, *Akut hotad*, EN (Endangered, *Starkt hotad* och VU (Vulnerable, *Sårbar*. Två ytterligare grupper finns i rödlistan (RE, Regionally Extinct, *Nationellt utdöd* och EX, Extinct, *Utdöd*). Någon svensk kandidat till den sistnämnda kategorin har vi lyckligtvis inte. Det närmaste vi kan komma är garfågeln, men den enda svenska anknytningen är ett vinterfynd från 1783, och inte ens häckande bestånd bedöms om de försvunnit före år 1800.

Rödlistebedömningen

Det är viktigt att ha klart för sig att rödlistan inte säger något om hur stora bestånd vi skall eller vill ha. Rödlistan är alltså inte normerande utan upplysande, strävar efter att identifiera sådana nedgångar i antal eller areal som kan utgöra eller leda till utrotning eller utrotningshot, normalt i perspektivet inom ett sekel. Den skall objektivt redovisa hotbilden enligt de för ändamålet fastställda reglerna och redovisa risken för en art att dö ut om den *aktuella populationsförändringen* eller den *aktuella populationsstorleken* består i framtiden. Att rödlistan ofta missuppfattas som normerande är nog oundvikligt och beror naturligtvis på att den är ett sökande efter negativa trender. Psykologiskt är vi inställda på att tolka sådana som en avvikelser från ett mera önskvärt ”normaltillstånd”. Och ingen större skada är ju skedd om rödlistan ibland uppfattas som normerande på detta sätt av myndigheter och organisationer.

För att en art skall bli rödlistad skall den uppfylla endera av två kriterier: antingen skall det föreligga en under viss tid pågående populationsnedgång av minst en viss omfattning eller skall populationsstorleken/utbredningsarealen understiga ett visst värde. Gränsvärden för ändringstakt, populationsstorlek eller areal finns fastlagda för varje rödlistningskategori. Populationsförändringarna bedöms relativt, nämligen i form av en förändring inom ett definierat tidsfönster av längden tio år eller tre generationer, vilketdera som är längst. Ytterligare bedömningar måste göras i en del fall, t.ex. hänsyn till förekomster utanför Sverige, men det är alltid

försiktighetsprincipen som gäller, dvs. att de fakta som resulterar i den kraftigaste hotbilden skall ligga till grund för klassificeringen. Alla grunder för bedömning kan man ta del av på hemsidan <http://www.slu.se/artdatabanken/>.

Skidbackesyndromet

Det man kallade skidbackesyndromet togs upp av flera deltagare på mötet. Med detta syndrom förstår man det som händer när en art, som minskat kraftigt under lång tid övergår till en stabil eller bara svagt minskande nivå. Om detta tillstånd föreligger under det tidsfönster som gäller kan den inte längre rödlistas såvida nivån inte är så låg att den kvalificerar sig av det skälet. Att en art som minskat i antal länge och kraftigt plötsligt inte längre betraktas som hotad, inte ens nära hotad och kanske inte ens rödlistad, är obegripligt eller störande för många. Dessutom, framkom det på mötet, kan det orsaka problem för myndigheter och andra som byggt upp naturvårdsaktiviteter just på basen att en eller flera arter är rödlistade. Det gäller alltså att informera klart och tydligt om vad en rödlistning innebär och hur de rätt strikta kriterierna fungerar.

Dagens rödlista och den nya

Den gällande rödlistan från 2010 omfattar för fåglarna de häckande bestånden av 91 arter och två underarter, sydlig kärrsnäppa och sydlig gulärta, samt de övervintrande bestånden av alfågel och sädgås. Nio arter har dött ut i modern tid och förs till kategorin RE, nationellt utdöd. Litet diskussion kan det nog bli om vita storken inför 2015. Ska den även i fortsättningen betraktas som utdöd eller ska vi tro att den numera har ett ”naturligt eller naturaliserat” bestånd i landet, oberoende av fortsatt odling och utplantering? I det senare fallet skall den flyttas till lämplig annan kategori än RE. I den högsta hotkategorin CR, Akut hotad, finns fem arter (fjällgås, rödspov, tornuggla, fjälluggla och vitryggig hackspett) samt sydlig kärrsnäppa. Inget tyder på att någon av dessa kan flyttas till en säkrare kategori. Tio arter hör till kategorin EN, Starkt hotad. För nio av dem (svarthalsad dopping, ängshök, tretåig mås, kentsk tärna, fältpiplärka, pungmes, sommargylle, vinterhämling och kornsparv) är det fråga om de häckande bestånden. För en av dem, alfågeln, är det övervintrande beståndet hotat medan vårt häckande bestånd i fjällen bedöms som livskraftigt. Med tanke på beståndsutvecklingen kan väl ett stalltips vara att fältpiplärka och pungmes kan komma att flyttas till CR, Akut hotad. Och

sommargyllingen får nog åter gå igenom den sedvanliga diskussionen.

Den lägsta men artrikaste hotkategorin är VU, Sårbar. Hit hör 25 arter. Tretton av dem har hamnat i VU-kategorin enbart på grund av beståndens storlek understiger gränsvärdet. Här finns därför enstaka arter som det går bra för, t.ex. pilgrimsfalk som ökar i antal men fortfarande har litet bestånd eller hämpling som minskar påtagligt i antal med fortfarande är talrik. Men de flesta går det dåligt för utöver att de har små bestånd. Denna kategori kräver ett grannlaga arbete inför 2015 års lista. En art som inte når kriterierna för denna kategori betraktas inte som hotad, vilket är av stor betydelse i vissa sammanhang. Visserligen är terminologin i dagligt tal rätt slapp, och många skiljer inte på hotade arter och rödlistade arter. Arter som klassas som nära hotad ingår i rödlistan men inte bland de hotade, något som kan vara förvillande. Vanligen spelar ordvalet föga roll men det kan spela roll i särskilt kritiska sammanhang.

Den allra största kategorin i rödlistan är de 44 fåglar som är nära hotade (NT) men som kan bli hotade om pågående trender inte vänder. Detta är en svårhanterlig kategori, särskilt i gränsvallen mot LC, dvs. arter som anses ha livskraftiga bestånd under överskådlig tid. Här finns arter som det bland ornitologer i allmänhet kan råda mycket delade meningar om, i båda riktningarna. Hur kan ni ta med så vanliga och vida spridda arter i rödlistan? Drillsnäppa, gråtrut, tornseglare, sånglärka, gräshoppsångare? Ingen tror väl att de inom överskådlig tid blir så sällsynta att de kan klassas som hotade? Och havsörnen med sitt sedan länge växande bestånd borde väl helt strykas ur rödlistan? Och varför har inte brunad och backsvala placerats i hotkategori; det går ju bara utför? Denna typ av frågor finns hela tiden i rödlistearbetet och mellan kategorierna NT och VU ligger många känsliga frågor om hotad eller inte. Det är egentligen mindre känsligt, om än inte lättare, att välja mellan kategorierna NT och LC, men det får mindre betydelsefulla formella konsekvenser vilket som väljs. Det är osannolikt att stora åtgärds paket felaktigt startas eller inte startas för en art i detta gransområde.

Naturvårdsarter – nytt ord för flera begrepp

I anslutning till rödlistningsarbetet tas ibland en del angränsande frågor upp till diskussion. En sådan var ett förslag om ett nytt begrepp, nämligen *naturvårdsarter*. Det har pågått ett visst utredningsarbete kring denna fråga en längre tid, bland annat genom enkäter till olika forskare och andra intres-

senter, och preliminära slutsatser från detta arbete gavs på mötet.

Sedan gammalt roterar ett antal begrepp om arters roll i naturvårdsarbetet. Sex sådana artbegrepp har ArtDatabanken sorterat fram ur litteraturen: *skyddade arter, rödlistade arter, ansvarsarter, signalarter, nyckelarter och typiska arter*. Skyddade arter (enligt lag) och rödlistade arter (finns i rödlistan) är redan klart definierade. Och ansvarsarter blir väl definierade så snart man lagt fast procentsatserna för aktuellt land eller aktuell region. Övriga begrepp är mer svårhanterliga och kanske saknas ett eller flera. Exempelvis är *paraplyart* något som använts rätt ofta. Samtidigt som det kan vara bra att ha ett samlande ord för många begrepp bär de olika begreppen på egen unik information som man inte vill missa. Användningen av de olika begreppen diskuteras ingående i en bok från 2010 av Tim Caro: *Conservation by Proxy: Indicator, Umbrella, Keystone, Flagship, and Other Surrogate Species*.

Målnivåer för arter?

Frågan om det är önskvärt att sätta upp fasta mål för hur många individer det skall finnas av varje art togs på mötet upp flyktigt i samband med några korta ord om art- och habitatdirektiven. Fördelen med sådana mål är att det blir objektivt mätbart hur långt man hunnit i ett åtgärdsarbete och då lättare att argumentera för ökade insatser om man inte nått målet. Nackdelen är att det kan bli svårt att arbeta för en ännu större förbättring när målet uppnåtts och man då inser eller anser att det var för lågt satt. Exemplet kungsörn är en aktuell sådan fråga, som från att tidigare främst varit vetenskaplig nu blivit infekterat politisk och massmedial. Ett beståndsmål för en gåsart i Skandinavien verkar nu var på gång. På Mårtendagen hade Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien bjudit in till ett symposium om gåsbeståndens förvaltning. Bland annat gavs en redogörelse för en färsk förvaltningsplan för spetsbergsgåsen. Spetsbergspopulationen har två rastplatser i Norge, en i Danmark och övervintrar i Holland. Beståndet har ökat mycket kraftigt och omfattar numera närmare hundra tusen individer. Lantbrukare på rastplatserna drabbas av betesskador. Därför har man i de tre länderna gemensamt kommit fram till att beståndet skall reduceras till sextio tusen individer genom höstjakt i Norge och Danmark. Om detta är början på en ny trend återstår dock att se. Intressant är dock att det första fall där en nivå fastställs leder till att ett bestånd skall reduceras, inte förökas. Parallellen med de olika åsikterna kring kungsörnsförvaltningen är slående.

Antalsmål var ingen fråga som egentligen penetrerades på mötet, men kan ses som en del av en annan fråga som också nämndes. Det gällde önskemål om att framtida rödlistor skulle innehålla mycket mera konkret information om lämpliga praktiska naturvårdsåtgärder i anslutning till artinformationen, exempelvis i anslutning till artfaktabladen eller som en separat praktiskt åtgärdsinriktad fak-tasamling. Attityden gentemot denna försöksbal-long uppfattade jag som positiv hos de församlade, men det är naturligtvis ett gigantiskt arbete om det skall kunna täcka någon nämnvärd andel av alla

rödlistade arter. Men för fåglarna finns redan vissa rekommendationer om lämpliga åtgärder för att förbättra situationen i artfaktabladen och för denna grupp vore det rimligen inte svårt att utveckla råden och vara både mera utförlig och framför allt mera konkret.

*Sören Svensson, Lunds universitet,
Biologiska institutionen,
Enheten för biodiversitet,
223 62 Lund.
Epost: soren.svensson@biol.lu.se*